

PJESMA-ZAGRLJAJ

ZBORNIK RADOVA FORUMA MLADIH PISACA
KIC-A „BUDO TOMOVIĆ“

**JU KULTURNO-INFORMATIVNI CENTAR
"BUDO TOMOVIĆ" PODGORICA**

IZDAVAČ

JU KIC „Budo Tomović“, Podgorica

ZA IZDAVAČA

Aida Batilović

direktora

UREDNIKA

Jelena Knežević

LEKTURA I KOREKTURA

Valentina Knežević

urednica Informativno-edukativnog programa

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Suzana Pajović

ŠTAMPA

Golbi, Podgorica

TIRAŽ

200

PJESMA-ZAGRLJAJ

**ZBORNIK RADOVA FORUMA MLADIH PISACA
KIC-A „BUDO TOMOVIĆ“**

PODGORICA, 2023.

Marija
IVANOVIĆ

Marija IVANOVIĆ (2002, Berane) studentkinja je srpskog jezika i književnosti na Filološkom fakultetu u Nikšiću, dok je srednju školu završila u Podgorici, gdje i živi. Dobitnica je nagrade „Radule Željko Damjanović“ (u kategoriji: pjesnici do 29 godina) za najbolju neobjavljenu zbirku poezije pod nazivom *Stranac u Alpima*. Tri pjesme su joj objavljene na online portalu za književnost i kulturu – Astronaut. Njena pjesma *Exillium* jedna je od pobjedničkih na ovogodišnjem konkursu „Pisanje uz Tanane“, te je objavljena u zbirci poezije „Tanane revolucije“ Kontrast izdavaštva.

Exillium

stvarima vjerujem
dok su hladne i lomljive.

tada je bezbjedno, kao ćutanje.

stvarni smo
samo u apstrakcijama.
sav prostor je budav
od otvorenih kapaka.

sad je i poezija
digla ruke od naših stomaka.
nadrasta krovove,
prazni duplju kroz atmosferu,
da ostavi potmulo praznovanje.

smrt je zgusnut konsonantizam
na topla nepca nalijepljen.

kad kažem dodir,
mislim *prividno zaklan peti dio samovanja*

rana je najljepša
izbodena kutnjacima.

Stranac u Alpima

podudarnost je odavno usvojena:
slično je i sa živima i s mrtvima
s vremena na vrijeme
častim ih
činom niste zaboravljeni
skoro kao po dužnosti
onda nastavim da ih se ne sjećam
dok radim nešto pametnije
ispod tuša ili jorgana

pet sekundi prije spavanja
zjenicom okrunim plafon
možda ga ubijedim kako mi je žao
možda ali obično je kasno
vazduh je otrovan parira tijelu
sezona golih ramena
naprasno prekida dan
otvorene rane skaču na scenu
odlazim bez namjere
da sebi objasnim zašto

crkvi
ostavljam trag karmina
na kamenim vratima
to je sve
svijeću sam zapalila
dok sam gledala plamen
samim sobom ograničen
usplahiren
nisam mislila ni na koga
pogrdno plakala
kao da je neko upalio kameru
i vrisnuo akcija

blago meni sve sam vas zaboravila
blago vama vi pojma nemate
vaše je samo da trunete
moje je da u prazno pokušavam
kao nakazan izgubljen slučaj
kao invalid kome glancaju cipele
jalova žena što umače test
u mokraću

biću pustinjač koji noću
zaključa vrata
pokrije stakla
i nikada to ne čini iz straha
već jer voli misao da može biti zaklan
više nego svijest
da nema od koga

lu/ na| pr(a)vi put

povlačim vertikalnu liniju
kroz prostor sveden i strm.
s visine, pada na frontalni režanj
gust sloj težine iz dnk pletenice.
još malo i buđenje.

njen glas poznato dosađuje i pokriva
sve što mogu da opipam, sprema mi
atentat
pitanjem: *kako znaš da je tvoje*

pretrčavam hodnik škripi pod petama
biram pogrešan momenat vrebam to
što nije za djecu
mala optička varka svaki put
kad čujem idi igray se
vukovi su nasred dvosjeda
i plijen zvecka kuhinjom

ponekad navrati i ciganka
dobija pare
da diktira linije
nosi bebu miriše na tezgu
trulu jabuku i pohabane cente

kaže strpi se, ti ćeš da odeš
brzo da odeš
vidim ti kofer

glas odmjerava, kao pred buđenje.

pamtim i ponavljam:
još malo

i buđenje...

Nemaš ništa s tim

oplodila su me pitanja
porodila sam trotačke
nemam šta da stavim na ruke
a da ostanu čvrste
ali hoću još

počeci
tvrde da sam šugava
zahvatam na sitno i uvijek mi ispada
o većem razmišljam samo
u fragmentima

sve što sam ikad radila
za sebe
sa mnom nije imalo mnogo veze
čista sam samo neoprana
(to je prednost)
biti hronično beskorisna
likvidna nelagoda
spavam tek kad se utapam
i tražim još

ja sam bačena na rijeku i na sopstvenu kičmu
pored mene čovjek
stvaran kao bolest
kaže ti si niko
i nisi ni za šta
i ja mu vjerujem
tebe sam samo ja mogao
kaže i ja mu vjerujem
i hoću još

noć
je kvaran tetrapak.
biću zadnja kap sa dna
nikad stigla do nepca
sitan mulj i mokra šteta

zapamti:
nemaš ništa s tim ako sama uradim

i ja ništa od toga
da umrem srećna.

Barbara
DELAĆ

Barbara DELAĆ (1994, Kotor) autorka je dvije knjige poezije *Tomorrowland* (Narodno pozorište Timočke krajine – Centar za kulturu Zoran Radmilović: Festival mladih pesnika, 2018; Nova knjiga, 2019) i *Gdje smo ovo, pričaj mi* (OKF, 2020). Laureatkinja je Festivala mladih pesnika (Zaječar, 2017), dobitnica je Brankove nagrade (Novi Sad, 2018), kao i rezidencijalnih stipendija Berlin-Stipendium, koju dodjeljuje Akademija umjetnosti (Berlin, 2019) i Reading Balkans (Priština, 2021). Tokom rezidencije u Njemačkoj napisala je poemu *Gdje smo ovo pričaj mi*, koja je u Berlinu imala i svoje premijerno, performativno predstavljanje, u saradnji sa kantautorkom Sarom Renar. Ovaj eksperimentalni i interdisciplinarni materijal objavljen je 2023. u izdavačkoj kući Book & Zvook u formi audio knjige i može da se posluša putem njihove aplikacije. Poezija joj je prevedena na engleski, njemački, albanski, francuski, slovenački, poljski, grčki i italijanski.

Sentimenti, narativi i pre-ispitivanje

baba tvrdi da smo samoću prizvali
sjedjenjem na ivici stola
baba zna sve o
uvođenju u neposlušnost
prvi kadar
otvara
pitanje
osim ako
ako
i jeste
jedino
moguće

Ostaci ljeta

prije nego što ostavimo ljetno noćnom čuvaru
koji će ostati zamrznut na toj razglednici
sa zaključanim frižiderima za sladoled
praznim ATM bakomatima i izbljedjelom mapom
koja vodi do zatvorenih restorana, beba lončar
zaigraće još jednom u dugim brodovima i
neupotrebljiva kamp-kućica iz šezdesetih prevešće
radničku klasu do triglava, obrati li nam se
noćni čuvar imenom izgubićemo se među stranicama
i strancima, dok se dani razvijaju kao nesputano tijesto
u Romerovom filmu osunčani daleko smo od ljubavi

Strahovita nježnost

šta to vreba iz prikrajka želje
sanjari kad priskoče nelogičnosti
obuzme me osjećaj sitnosti
gdje je to gdje riječ bespovratno
s pravom a ne s pravdom ne/staje
vidici ili vidovnjaci, zvijeri situacije
na pola puta do jedinice za preobražavanje
ostaci sublimacije hram, sram i nemam
šta da dodam sjeci s uma, šuma
odlažem gluposti strahovito nježno
sveto je sve to veto eto to
u svakoj pjesmi živi i umire
uzaludnost pokušaja da se ponovi
smrt nema s ozbiljnošću ništa nema
pjesma-zagrljaj nekome posve samom
u svijetu punom ljudi i beznačajnosti

Julija
MIJUŠKOVIĆ

Julija MIJUŠKOVIĆ (2005, Podgorica) maturantkinja je Gimnazije „Slobodan Škerović“. Članica je Foruma mladih pisaca od 2022.

Samospoznaja

Izadoh u dvorište
i vidjeh vanzemaljca
u žbunju,
sopstveni znoj i krv
kako plače.
Tek je rođen iz moje glave, kaže,
i želi da se vrati nazad,
u zidove mekog mesa.
Katarza je mučna,
samosvjesnost okrutnija
nego što je mislio.

Rekoh mu da je ovo
njegovo vaskrsnuće
i dadoh mu vina da ga pomiješa
sa suzama.
Krv više nije imala
tako težak ukus u ustima.
Odraz svjetlosti bio je mutan,
a voda nikad čistija.

Prvi život

Teret naših slomljenih tijela
nose rijeke istrošenih ljudi
i mi ne znamo kuda one idu.
Želuci su nagriženi riječima
koje nisu lako svarljive,
bezumne tišine su svačije,
ničije su misli koje grebu koru lobanje,
bezuspešno.

Natekla su i rebra, od disanja.
Od fotosintetisanja noću,
kada se samo jedna čaša Pacifika
preliva u ispucale zidove
i razdvaja posljednju noć svijeta
na djeliće crne rupe.
Dno džezve iz koje vadimo zeca
sad se i ne vidi,
talozi vremena prekrivaju vrhove šolja.

Koljena nas bole od dugih šetališta,
i još dužih potraga
za mirnom vodom,
– žao mi je što naš epitaf ostaje
bez poruke, bez pluća, bez glasa –.

Amanet ostavljamo vječnim lovištima
koja još nisu otkrivena,
i ne znamo da li smo, u ovom životu,
saputnici ili sapatnici.

Drugi život

Treba otići i ne vratiti se.

Ne trepnuti,
ne ispustiti ni krik,
ne tražiti sudbini
ni Bogu u kojeg ne vjerujemo
da nas vrati u poznato.

Treba otići
i pustiti život da vodi rat sa životom,
ipak se odmoriti kao čovjek
jer životne aporije
zatupljuju, otupljuju, dotupljuju.

Treba otići
i prerezati sebi vene,
korijenje i kosu
i stopiti se sa svojom sjenkom,
ne treba misliti,
nikako ne treba misliti
o tome koji je sutra dan,
da li je korpa voća polu-puna
ili polu-prazna,
da li imam dovoljno prije nego što mi
mozak nagrize i izgrize tkiva,
nokte, usne,

jer zna da treba otići odavde
i ne vratiti se,
ne ispustiti ni krik,
ni pogled u prazno,

jer kome je, na kraju, bitno
*o čemu je razmišljao Hemingvej
prije nego što je pucao sebi u glavu?*

Mi ionako to radimo
svakog dana.

Venerina muholovka

Dehidriram. Lokumom i šećernim kockama
ublažavam oporost u ustima.
Ukus slatkog grebe grlo.
Knedla govori umjesto mene,
traži još.
Gosti se samo najljepšim riječima.
Najslađim mislima.
Ostalo-domaćinu.

Poklanjam joj život. Iznova i iznova.
Dok ne pukne, kao mjehur,
i pusti svoje cvjetove
do dna mog stomaka.
Tražeći još više. Još slađe.
Ostalo? Domaćinu.
Uvijek ostavlja samo gorko jeziku.

I kada naposljetku krene
da stvara korijen
i jede živo meso,
sladeći se ukusom metala
i suza, prezira i šećera,
kada vrati plod nazad u moje grlo,
vratit će mi život koji uzima,

a ja ću nastaviti da se molim,
da tražim Veneri slobodu,
ali po vodu ipak neću otići.

Utroba

Poželim da se zavučem pod svoju kožu
i da ne osjetim hrapavost
života na jagodicama prstiju;
zatim se ugrizem za jezik,
da ne izazovem efekat leptira,
i nastavljam da hranim
zidove stomaka teškim kamenjem.

Utrobu ipak čuvam bolje od duše.
Ulazim u nju samo do koljena,
širim je koracima do propadanja svoda
i ponekad, dok posmatram rađanja
crnih rupa u svojoj glavi,
upitam kosmos naglas

da li se nekada ugrize
za jezik?
Razmišlja li o krizi modus vivendija
kada neba počnu da padaju
do naših peta?

Krije li od mene grube obrise vremena
u svojim rebrima,
dozvoljava li miševima
da grickaju planete i zvijezde do nestajanja?

Znam, kamen sam mu u stomaku.
Krijem se ispod svoje kože,
moja utroba je pod njegovim nogama.

Panta rei

U malim vodenim krugovima
koje sami stvaramo,
u vodi koja nikad više neće biti ista
nakon prvog koraka
koji napravimo,
u smiraju vremena koje se tu rađa i umire,
među našim nožnim prstima,
ispod stijena i u rječnoj travi,
u svakom balončiću vazduha
koji izbace ribe, što nestane na površini vode,
kao što mi nestajemo
kada spolja osjetimo hladno žuborenje krvi,
tu, u plićaku katarze i straha od odlaska predaleko,
od gubitka nas samih,
tu se negdje i mi rađamo
i ostavljamo stope u glatkom kamenju,
u vodenim krugovima
i znamo da više nikada nećemo biti isti.

Žuljevi

Kada me zabole žuljevi
od tople gejzirske vode,
i kada upeku ponovo poznate
julske vrućine,
i asfalt bude užaren,
neprijatan, a ipak dobrodošao,
kao podsjetnik na nekadašnja lutanja
i pronalaženja mrvica vremena
po podu, kao klikera...

I kada te ne budem više osuđivala,
niti tamničila u svojim tabu mislima,
i kada valcer ne bude više tako dosadan ples,
kada oni žuljevi ne budu više boljeli,
a ja i dalje budem birala da nosim
cipele koje ih izazivaju,
zato što si ti tako rekao...

Kada dođe to „kada“,
bacaću i ja kore limuna
sa strane puta, i gaziću bosa
po vreloj asfaltu,
i žaliću se na tople kiše i gejzire,
i ja ću sakupljati mrvice vremena kao klikere,
kao korice hljeba čak,

u drugoj ruci noseći svoje bolove
i tvoja vjerovanja da smo,
u izvjesnim trenucima,
svi jedni drugima žuljevi na stopalima.

Introspekcija

Stezala sam majčinu
pupčanu vrpcu u rukama,
udarala sam u stomachne zidove
boreći se za vazduh
i svoje mjesto
u svijetu, u sopstvenoj glavi,

tata bi mi šaputao
da putujem unutar sebe,
majka mi je govorila
„Sizife, igray“.

I ja bih puzila nazad
u svoje tijelo,
u neosvojeni Atlantis,
nikad ne otvarajući šaku
sjedjela bih sebi u grlu,
kao skuvana žaba,
posmatrajući sebe iznutra,
kao fosil,
kao bog,
kao neuko dijete,

ne želeći da se rodim još jednom,
meni je, ipak, bilo bitno
da Sizif bude srećan.

Osvajanje Atlantisa
može sačekati
do naredne smrti.

Smijeh u želucu je utihnuo,
pupak je pod vodom.
Talasi nastaju i u zatvorenoj sredini.
Uzdah. Plima naše ugroženosti,
delirijum budnosti,
kulminacija je u sopstvenom rođenju.

Ja nosim živote u sebi.
Grieh sam i oproštaj djevojčice
koja je pustila majčinu ruku
i gledala kako dinosaurusi
odlaze gdje ona ne može.
Pokor sam i mir Egipćana
koji su gledali u budućnost,
govoreći metalnim tkaninama
i postajali ruševine
u mitovima preko noći.
Oduševljenje sam pračovjeka
što crta sebe na vratima
koja nas dijele milionima godina.

Izdah. Oseka kao tragika naših postojanja,
talog vremena koji pažljivo
skupljamo kao kolekcionari,
kao knedle u grlu umjesto riječi
uz koje starimo,
peripetija je u našoj smrti.

Ja sam životi koje nosim.
Trojanski sam konj zalutao
u današnjicu, gdje me ljudi znaju.
Strah sam svoje prababe
kada je krenuo rat,
ali i njena tiha nada tokom jutarnje molitve.
Sreća sam svoje majke koja
prvi put drži moju sestru,
zanemarujući bol u kostima i beonjačama.
Sopstvena sam sloboda,

i sloboda sam svih čije živote nosim,
u ime čijih života postojim,
ja jesam i biću ono što su oni htjeli biti,
i što ja želim da budem,
za njih i za sebe.

Odvažnost

Sažvaći kamenje iz moje utrobe,
više nije zanimljivo
kada pravim kule od njega;
tvoja osjećajnost poražava
potrebu da se obrušim na sebe
i osjetim se kao novi Zevs.

Rodi mi se u pjesmi,
naša sinergija nadmašuje
predviđene obrasce
življenja,
mekom glinom ti oblikujem
jezu pod kožom,
i stihovima proričem
sudbinu na dlanu.

Dozvoli mi da nastanem
od tvog rebra,
da ti dotaknem srž bitisanja
ispod sklopljenih sljepoočnica,
da prigrlim topli mišić
tvog srca
i svaki otkucaj pretvorim
u ritam svog disanja,

dopusti mi da pobjegnem
od sebe,
sažvaći kamenje iz moje utrobe,
zajedno ćemo proricati sudbinu Zevsu.

Nataša
GUDELJ

Nataša GUDELJ (1997, Trebinje) autorka je knjige poezije *Heterotopija* (RVP, 2022). Studentkinja je master studija Digitalne ekonomije na Ekonomskom univerzitetu u Beču. Dobitnica je nekoliko nagrada, među njima: RVP 2021, Sremčevi dani – Bal u Elemiru 2021, Ulaznica 2019, a bila je finalistkinja više književnih konkursa, među kojima su: Festival mladih pjesnika u Zaječaru i Mladi Dis. Poezija joj je objavljena u brojnim zbornicima, antologijama i literarnim časopisima, među kojima su: Rukopisi (40, 41, 42, 43), ARS, Vesna, a može se čitati i u izboru PAF konkursa (2019). Poezija joj je prevedena na francuski, italijanski i grčki.

u mraku

Čarls, tamo gdje si ne želim da ti pišem
nemam šta da kažem
vjetru koji ti prolazi kroz rebra
i ti ga bespogovorno puštaš

osjećam tvoj dlan
kako se obmotava
oko hladnog čelika
gledam u vrata
i čekam

Čarls, tamo gdje si,
tamo su ljudi prepušteni plimi
a ti mrziš vodu
ja mrzim da razmišljam o tebi u blizini vode
tu pomisao osjećam u stomaku kao rak
koji raste brzinom novorođenčeta

voda ispunjava moja pluća
i sve sam ti bliža Čarls.

biser

kad sam kupila crnu bluzu
sa biserom na kragni
rekla si da izgledam uredno – za saučešća
možda kad baba umre
baba je živa i dalje
a ja ne znam ko prima saučešće
dok u toj bluzi
ležim na podu
toaleta u Pragu
daleko od tebe i tate

(pločice se zarivaju u stomak,
stomak je iznenađujuće prostran)

neko me doziva
lupa na vrata
govori da ustanem
prstima okrećem bijelu kuglicu
pitam se
jesam li već toliko stara
da nosim bisere oko vrata
i ispružim se u crnoj kutiji

zamišljam da je tvoj biser
u školjci mama
u nju udaraju samo talasi
koža mi je slana
neko će me pronaći
staviće me u vitrinu
svi će reći da je srećnik
a da sam ja spašena

(uzima me ispod miške
opipava modricu na desnoj nozi
kaže da sam dobro prošla).

as natural as human

polica dovoljno visoka
da strana ruka ne posegne
parče drveta postavlja granice bolje od mene
ne posežem ni ja često
da dezinfikujem prošlost
raskrčim budućnost

jednom
u tom pokušaju
na palac mi je pala figura bijelog anđela
koji se smije i pruža zelenu djetelinu
slučajno sam pocijepala dio Molijereve korice
le malade imaginaire
ne znam odakle mi ta knjiga
govorim ukupno tri riječi francuskog
le malade imaginaire
nije ni jedna od tih riječi
otvaram drugu knjigu
pročitano do pola

because being with you feels as natural as being a human

posvete su važne mantre
posvete su važna ogledala
posvete su važni podsjetnici da ne brišemo police.

Nikola
ĆORAC

Nikola ĆORAC (1991, Podgorica) autor je knjige poezije *Niko nas nije upozorio* (OKF, 2020). Student je na Studijskom programu za crnogorski jezik i južnoslovensku književnost na Filološkom fakultetu u Nikšiću, a kao student na razmjeni boravio je na univerzitetu u Gracu. Poezija mu je objavljena u brojnim zbornicima, antologijama i literarnim časopisima, među kojima u: *Lichtungenu*, *ARSU*, *Poeziji* i *Povelji*. Jedan je od finalista 33. Festivala mladih pesnika u Zaječaru i 49. Ratkovićevih večeri poezije u Bijelom Polju, gdje je osvojio treću nagradu za poeziju. Poezija mu je prevođena je na njemački, francuski, engleski i grčki.

O onome što tek dolazi

zamisli kako stojimo pored jezera
i posmatramo mali ribarski čun
kako se bori sa talasima
i onda nestaje.

vjetar se podiže iznad nas
i ja spuštam dlanove u vodu.
primjećuješ li kako mi koža na rukama
postaje grublja?

to je ono što dolazi
i prihvatam to kao dužnost.
kao novi oblik poezije
koji moram da savladam.

dok ovo pišem,
ti govoriš
da će sve biti u redu.

O bezazlenoj riječi

ti bolje pamtiš od mene
lica koja imaju bolnu grimasu.

ja citiram Brehta bezazlena riječ
je glupa.

to popravlja naš odnos. ti
posmatraš
ja mislim

s vremena na vrijeme osjećaš
harmoniju
ja slutim nemir i
mislim

ti samo posmatraš
ulica je dom beskućnika
i nema među nama razlike
oni bolje poznaju nepravdu
zbog toga smo prokleti.

Sofija
DRAKULOVIĆ

Sofija DRAKULović (2002, Podgorica) studentkinja je Filološkog fakulteta u Nikšiću, na Studijskom programu za srpski jezik i južnoslovenske književnosti. Dobitnica je druge nagrade za najbolju zbirku poezije na kulturnom festivalu „Slovo Gorčina“ u Stocu. Njene pjesme objavljivane su u elektronskim časopisima Bludni stih, Čovjek časopis, Astronaut.ba i Strane. Članica je Foruma mladih pisaca u Podgorici.

Štampa

Zagušljivo i natrpano
2 metra kvadratna
šarena su i iritantna
svježi savjeti
iz žene blic
i povremeno
pljuvanje
užurbanih stranaca
to je sanduk
u kom se umire
ali žene sa trafike
daju najbolje komplimente.

Čudo

Gricka nokte i
tužna je kao
plakat izgubljenih ljubimaca
po stubovima grada
cijedi mitisere s nosa
kao limun
svakog dana
uzak struk je kao
biljka ili glava
orezivanje i briga
su čudo
cupka nogom i
tužna je kao
sladoled koji je ispao
nekome na sred ulice
mirna je i
govori u šiframa
to je atipično ali dobro dijete
porodica je čudo
priče o heroinu
je slušala
prije Betovenove
devete simfonije.

ŽENA ZMAJ

Ala je lijep ovaj svijet
ondje klošar
ovdje probisvijet
svima je smiješna
moja mala britva
u torbi.

Ispovijesti su gore nego psovke

sramotne su i ne pričam ih
pred roditeljima
u školi su nas zbog njih
slali u ćošak
navike su čudo
danas sam opet
završila u ćošku plačući

tetka niže smokve
ima crnu kosu i ćuti

svoje plećke
vrat mozak
crijeva
bubrege
džigerice
srce
vakumiram
i stavljam da se hlade

rečeno mi je da
ćutim
dok sam
vruće glave

tetka niže smokve
ima crne nokte i ne da
da joj mušice uđu u nos i usta

sjenka brda se
baca na dolinu
a ja želim da sam
žica između stubova
i da se protežem
zajedno sa dalekim pogledom
putnika iz autobusa

tetka niže smokve
i nema više konca

idem u radnju i
mislim

nije konopac nego konac
nije konopac nego konac

dobar dan imate li konopac.

Milena
RADEVIĆ

Milena RADEVIĆ (1998, Podgorica) dobitnica je dvije treće nagrade na konkursu za mlade pjesnike na 50. i 51. Ratkovićevim večerima poezije u Bijelom Polju. Finalistkinja je konkursa za prvu zbirku poezije festivala „Trg ni se! Poezija!“ Trećeg trga iz Beograda za 2022, kao i 3. ZaNa Literature festivala (Mitrovica) za 2023. Pjesme su joj objavljene u zbornicima, antologijama i literarnim časopisima, među njima ARS, Fragment, Libartes, Nova BHSC poezija, Lichtungen i Rukopisi (43, 45 i 46). Poezija joj je prevedena na njemački, francuski, poljski, grčki, a očekuje se i prevod na albanski i engleski jezik. Krajem 2023. objavljena je njena prva samostalna zbirka poezije pod nazivom *Ekspres lonac*, a u izdanju Otvorenog kulturnog foruma sa Cetinja.

Procjene

Svaki put kada okreneš stranicu
pomisliš da si zahvatio dvije
pa lomiš ivicu pokušavajući da ih razdvojiš
a ona se zariva u tvoje izgrickane nokte
i opet je svaka stranica zgužvana
Mislim da je vrijeme da naučiš
da bolje procijeniš svoja okretanja

Crvenilo

Tvoji odbrambeni mehanizmi
šamaraju nevine
I ne čudi me
što ovih dana
peku ovi tako čisti
obrazi

Na ljetovanju

Na prvom ljetovanju
zajedno piškimo u moru
Intimnije je nego što sam zamišljala

Dragi, budimo uvijek ovako slobodni,
ali nikad ne potcijeni meduze
što mogu isplivati iz dubina

Daleko bilo

Uveče mi se prišunjaju
najgore misli,
pa pospanim prstima
tražim najbliže drvo
da kucnem

Da sam mogla da kucnem
onog prvog dana kad su me legli
u drveni krevetac
ili da se neko sjetio
da preventivno kucka u moje ime
možda se nesreća još mogla spriječiti

Raspored

zakazala sam plakanje
za 11 uveče
oprati suđe
raširiti veš
istuširati se
odgovoriti na poruke
podojiti dijete
podojiti muža
ponestalo je maramica
napraviti spisak za trgovinu
napraviti raspored za sjutra
aha, da, sjajno, utorkom
za suze imam vremena i nakon jutarnje kafe!
alarm se oglašava
11 je, odvrćem ventil

Dojava

Panika je zakasnila
operacija je bezuspješna
Bomba je u spamu
Sada je svima smiješno
Tek poneko bojažljivo
katkad osvježava imejl

Hotel

Život je hotel
s dvije zvjezdice
Ne očekujem mnogo,
ali ipak sam ga platila.

Svijetlo dizalice je nova zvijezda

Nebo svakodnevno
izvlači prosjek ovog kvarta, ali
svakog dana vidim sve manje neba

Ljeposava
LAKETIĆ

Ljeposava LAKETIĆ (1996, Nikšić) nastavnica je njemačkog jezika. Završila je master studije njemačkog jezika i književnosti na Univerzitetu Crne Gore, a kao studentkinja na razmjeni boravila je na Univerzitetu u Beču, Univerzitetu Sarlanda u Sarbrikenu, na Humboltovom univerzitetu u Berlinu i na Herderovom institutu u Lajpcigu. Njemački predaje u školi stranih jezika Don Bosko u Podgorici i onlajn za LTG akademiju iz Ženeve.

Čovjek koji se пита

Berlin

I

Stoji na željezničkoj stanici i čeka voz za Lajpcig. Zagleda se u oglasnu tablu, te shvati da je isuviše blizu kolosijeku. Postoji li među svim ovim ljudima oko njega neko dovoljno lud da ga gurne na šine neposredno pred dolazak voza i pobjegne? A za pet minuta stvori se gužva i svi se guraju da uđu u voz. Mjesečna karta koštala je samo devet eura.

II

Kako je samo srećan kad pri ulasku u tramvaj ugleda slobodno omiljeno mjesto. Proćelavi, zdepasti čovjek sa naočarima nesvjesno je ispoljavao tu radost tupavim osmijehom. Sve dok na sljedećem stajalištu, na Varšauer štrase, nije ušao drugi proćelavi, zdepasti čovjek sa tupavim osmijehom i aktovkom u rukama. Tri stajališta kasnije, na Frankfuter tor, ušao je treći proćelavi, zdepasti čovjek u bež mantilu sa tupavim osmijehom. Kada je prvi proćelavi, zdepasti čovjek konačno izašao na Peter-sburger štrase, na sljedećem stajalištu se nije mogao ukrcati niko. Proćelavi, zdepasti čovjek podiže aktovku i maše glavom negodujući. Pa ko je bio toliko lud da povuče ručicu za kočenje u slučaju nužde, a da to nije bilo nužno?

To se desilo u tramvaju 10, u pravcu Lindenburger štrase.

III

Posao mu je takav da radi i vikendom, ponekad i noću, ili rano ujutro. Nekad bi posao počeo u podne i završio u podne. Upravo tog petka kreće na posao. Naspavan, odmoran i sit. Kad se služi javnim prevozom, treba mu 40 minuta i još nekih petnaestak da posljednji dio puta pređe pješke, ne bi li se zagrijao. Na tom dijelu puta prolazi pored nekoliko noćnih klubova. Petkom je najzanimljivije i najopasnije, ali ne za njega, jer je neprimjetan. Kad god prođe pored prvog, odmah po izlasku iz tramvaja zastane. Zašto, pobogu, već sad čekaju da uđu? Zar im nije isuviše rano? Ali šetnja mu ubrzo skrenu misli na nešto drugo. Zaboravlja na to, pa prođe pored drugog kluba i namršti se. Zašto, pobogu, već sad čekaju da uđu unutra? Zar im nije isuviše rano? Opet bi produžio korak i razmišljao o lijepom vremenu, a kad se nađe u blizini trećeg kluba, pogleda prema gore. Zašto, pobogu, već sad čekaju da uđu unutra? Zar im nije isuviše rano? Tako nastavlja dalje i konačno dolazi do svog radnog mjesta. Zašto, pobogu, već sad čekaju da uđu unutra? Zar im nije isuviše rano?

On je Mustafa, vlasnik mjesta ispred kojeg turisti u dugačkom redu čekaju. Da probaju njegov specijalitet.

IV

O d predugog boravka u sobi često ima osjećaj gušenja, neprijatnosti. Silno želi da negdje ode, ali ne zna gdje, ne zna kuda. Vrijeme u ovo doba godine nije idealno. Štaviše, za one koji nijesu navikli, prehladno je. Nema prijatelje, ni poznanike. Ne zanima ga koliko je sati, da li sviće ili je još noć – u ovom gradu se to često ne može razaznati, posebno u trenutku naglog buđenja iz sna. Sve dok je prevoza, srećan je. Izlazi iz stana, dolazi do stanice i uzima liniju S5. Narandžasta boja linije S5 mu se u tom trenutku učini prijatnom. Nipošto nije htio da izgleda kao stranac koji ne zna kuda ide, zato se trudi da djeluje zauzeto i ozbiljno, iako za to niko ne mari. Nije se vozio dugo, izašao je na Hakešer markt, jer vjeruje da se tamo uvijek nešto dešava. Čak i u šest ujutro. Šetnjom se uputi ka luksuznom hotelu Radison – tamo gdje su ljudi, tamo gdje je svijetlo uvijek upaljeno. Stiskajući promrzle ruke u kaputu, čovjek se na trenutak zamislio. Kako to da, iako često sanjamo i sjećamo se snova, nikada nijesmo zatražili da nas neko uštine ne bi li se probudili? Čini li se to samo na javi?

Kao da ga je neko polio hladnom vodom, kao da ga je neko uštiniu, kao da ga je nešto ogrebalo. Oblilo ga je milion litara slane vode, hiljadu i po riba ga je ujelo, staklo ga je ogrebalo. Još jedna stavka iz Ginisove knjige rekorda je srušena.

V

Ako je neko slučajno ili namjerno došao ovdje, jednom je morao i da ode. Ali se vraćao, slučajno ili opet namjerno. Nikad je to radio inat, nekad želja, a često spoznaja da će uvijek, bez obzira na razlog, biti dočekan i čuti dobrodošlicu. Jedan čovjek je, zbog takvog mjesta, svakog dana posmatrao mnogo ljudi. Nikad iste, jer većinu je vidio samo jednom u životu. Ali i da se desilo da je nekoga vidio drugi ili treći put, nikada to ne bi i shvatio. Drugi je, zbog takvog mjesta, bio često taj koji je posmatran. U vječitoj žurbi, sa borom na čelu, na kojoj piše: „Da li mi je odijelo izgužvano?“, uvjeren je da od čestog boravka na tom mjestu odlično zna šta radi. Taj Drugi čovjek je, u stvari, tako pažljivo, a neprimjetno pratio smjernice, bez zaustavljanja, ne bi li kupio sebi bar još malo vremena.

Terminal 1, pokretne stepenice, četvrti sprat, šalteri 101–109, predati koferi, toalet, staklena, klizeća vrata, skeniranje QR-koda, čekanje u redu, popijena voda, bačeno smeće, ključevi, nakit, izdvojeni elektronski uređaji, tečnosti spakovane u posebne kesice, skidanje sakoa, prolazak kroz skener.

Obučeni sako, lična dokumenta, telefon i ključevi uz sebe. Laptop i tablet ponovo spakovani. Ponovo žedan. Desno niz hodnik, pasoška kontrola, niz stepenice, drugo desno, pravo do automata po vodu i konačno sjedi i čeka posljednje obavještenje za putnike tog leta.

Nije prošlo mnogo vremena kako se vratio. Samo je ovog puta bilo malo drugačije.

Terminal 1, lift, treći sprat, niz hodnik pravo, kofer stavljen na ogromnu vagu, pokazano joj je lice telefona, izvučen listić, zalijepljen na ručku kofera, predat – nikome. Drugi QR-kod skeniran, kofer stavljen na pokretnu traku, odlazi – ostavljen. Desno kroz staklena klizeća vrata, skeniranje QR-koda, čekanje u redu, popijena voda, bačeno smeće, ključevi, nakit, elektronski uređaji izdvojeni, tečnosti spakovane u posebne kesice, skidanje sakoa, prolazak kroz skener. Obučeni sako, lična dokumenta, telefon i ključevi uz sebe. Laptop i tablet ponovo spakovani. Ponovo žedan. Pravo niz hodnik, pasoška kontrola, opet pravo, drugo lijevo do automata po vodu i konačno sjedi i čeka posljednje obavještenje za putnike tog leta.

Dok je Drugi čovjek to često doživljavao, Prvi je takav film snimao iz drugačijeg ugla.

Jednog dana stajao je nepomično, zbunjeno i tužno. Hoće li mu iko, aman, postaviti bar jedno pitanje? Gdje su svi oni stranci koji u žurbi pitaju za pravac, gledaju ga u oči, odlaze i razumiju njemački?

Sljedećeg dana, preko 360000 putnika ovakvo iskustvo nije moglo doživjeti, a htjeli su.

VI

Profesor je u njemačkom jeziku najveća akademska titula. Ona se dodjeljuje isključivo univerzitetskom nastavniku, istaknutom naučniku, umjetniku...

Tog dana imao je posljednje predavanje u semestru i jutro u njegovom stanu je haotično. Koferi i odjeća na sve strane, cjeduljice kao napomene od frižidera do ogledala u kupatilu. Doručak i konačno polazak.

Profesor nikako nije volio ovo doba godine. Radije mu se samo zbog činjenice da će mu u ovom periodu biti dozvoljeno da popije malo više vina nego inače. Sve mu djeluje lažno. I sam se lažno smiješi studentima na posljednjem predavanju u semestru.

Iako grad želi da kičastim novogodišnjim ukrasima zadrži ljude, mnogi ga napuštaju i odlaze kućama – u svoje gradove, u svoje države. To je ove godine uradila i profesorova porodica. A on je izabrao svoj grad – ovaj.

Kada se vratio, svijetlo nije upalio odmah, iako je već bila noć. Sjedi tako u fotelji i pokušava da bar na trenutak ne razmišlja ni o čemu. Miris ustajalog posuđa od doručka natjera ga da ustane i sredi nered.

U dnevnom boravku upalio je lampu i radio. Svakako, palili su se na istom prekidaču. Usu čašu cr-

venog vina i time isprazni flašu. Ostatak je popio dok je sređivao kuhinju.

U uljuljanoj pripitosti, naslonjen na prozor, njega iznenadi zvuk vatrometa. Ko može biti toliko lud da se protiv prijatelja ili prolaznika brani vatrometom? Zar da se vatrometom puca na druge?

Profesor je zapalio cigaretu, a potom otvorio i drugu flašu vina. U njegovoj glavi, latice su širili lotosi. Ah, ti divni Lotosblumen, svaki u trenutku kad i vatromet.

Te noći jedan je nesrećno ušao kroz prozor u njegov stan i zapalio ga.

VII

Često je izlazio u šetnju. Nekad sa ciljem, nekad i bez njega. Ovog puta išao je do banke. Nije daleko, ali je morao proći ispod nadvožnjaka gdje su često boravili beskućnici. Oni su u tom kutu radili sve što se inače radi kod kuće. Ustajali madraci, trotoar mokar od urina, mršavi pas, cegeri, flaše koje treba reciklirati, gomila stare garderobe, sakrivene igle i ispružena prosjačka ruka. Zadržavao je dah, sve dok ih ne bi prošao, iako je svejedno osjećao taj miris.

Kada je stigao u predsoblje banke, stao je ispred jedine stvari u njemu – automata. Gurajući novac u novčanik, paranoično se osvrnu oko sebe, jer šta ako ga je neko od tih ludaka pratio i sad želi da ga opljačka. Čovjek je ipak sjeo u obližnji kafe

bar Herman Šulc. Možda je sa njim i imao neke sličnosti.

Dok se opuštao uz pivo i cigarete, posljednja generacija *Petkom za budućnost* pokušala je da cijeli grad mirno dovede u zastoј.

VIII

O tišao je na posao. Radio je četiri sata, jer mu više nije bilo potrebno. Od Aleksanderplaca do Ostbahnhofa, gdje je i živio, stizalo se lako. Čim je stigao, sjeo je za radni sto i upalio laptop. Dok se računar zagrijava, zgrabi nešto iz frižidera, vrati se, zastade i obuze ga osjećaj da se zgrada ruši. Da li joj to dio po dio polako nestaje?

Istovremeno je jeo i buljio u ekran.

Prvo je otvorio imejl i čitao:

Poštovani stanari,

17. aprila 2023. godine od 8.00 do 12.00 časova vrši se deratizacija u svakom stanu. Izvršiće se kontrola da li u Vašem stanu ima faraonskih mrava i bubašva-ba. Imajte na umu da je kontrola neophodna, čak iako niste primijetili nikakve parazite.

Molimo Vas za prisustvo u gorepomenutom vremen-skom periodu.

Ukoliko niste u mogućnosti da prisustvujete i pri-tom ne bude prigovora na ulazak u stambenu jedi-

nicu do gore pomenutog datuma, pretpostavljamo Vašu saglasnost da predstavnik može ući u Vaš stan u Vašem odsustvu.

Hvala na razumijevanju.

Srdačno,

Hans Groser

Samo dan kasnije, svi iz ulice Krautštrase su evakuisani. Niko nije mario za faraonske mrave. Čekali su da detoniraju vazdušnu bombu od sto kilograma, koja je pronađena na gradilištu u blizini. Više od tri hiljade ljudi misli o obustavljenom saobraćaju, dok grad još uvijek leži na četiri i po hiljade neeksplodiranih bombi.

IX

U ovom gradu postoje mjesta gdje se dolazi u petak a odlazi u ponedjeljak. Dešavalo se da su neki odlazili i ranije, to je zavisilo od mnogo faktora.

On je znao za jedno takvo mjesto. To je poznati noćni klub na Ostbanhofu. Našavši se tamo, čovjek je nedaleko od stanice ugledao tu zgradu. Da li je ovdje uspio da uđe neko *common sense*?

I on je stao u red. Postoje nepisana pravila: ne pričaj sa drugima, ako baš moraš – pričaj isključivo na njemačkom, nosi crno, pij, ne zuri u druge, ne nosi štikle, ne smij se...

U stan je ušao u nedjelju – blijed i iscrpljen, ali i dalje raspoložen. Zatvorio je oči, ali nije vidio onu očno-sivu boju, već su se slike dvoje ljubavnika i lika koji želi da im se pridruži naizmjenično pojavljivale.

Berlinska klupska kultura dobija podršku državnog parlamenta. Poslanici četiri stranke osnovali su skupštinski forum za klupsku kulturu.

X

Tržni centri, kafići, televizijski toranj, fontana, svjetski sat, štandovi, restorani, tramvaji i jedna bijela kutija na sred trga. Na njoj piše *Alex* i *Polizei*. Kada ih ugleda, čovjek se namršti, jer mu to kvari sliku trga. Ipak mu ta kutija uliva osjećaj sigurnosti.

Na Aleksanderplacu je uvijek dobijao razne informacije, posmatrao različite ljude i prisustvoao raznim događajima. Danas sjedi ispred fontane, okrenut leđima prema bijeloj kutiji. Koliko je koncerntih karata prodato prošle godine? Koliko je do sad prodato karata za javni prevoz po cijeni od 49 eura? Koliko je nasilnika napalo ona tri mladića? Koliko godina ima nestala djevojčica? Svjetski sat kao da pokazuje odgovore: 2.5, 250000, 6, 13.

On će postati jedan od 1000 novozaposlenih u policiji i drugim organima bezbjednosti. Jer je drugačiji, baš kakvi treba da budu. Da odražavaju raznolikost berlinskog urbanog društva. Ekstre-

mističkim, rasističkim, antisemitskim i sličnim idejama ovdje nije mjesto.

Zastava duge zakačena je sjutradan, u srijedu ujutru na Crvenoj gradskoj vijećnici i time je naglašena važnost različitosti u ovom gradu.

Ognjen
JOVANOVIĆ

Ognjen JOVANOVIĆ (2007, Podgorica) učenik je drugog razreda matematičkoga smjera Gimnazije „Slobodan Škerović“. Član je Foruma mladih pisaca od 2023. Poeziju piše od osnovne škole.

Štap

Moj život se odvija, uglavnom, na četvrtom spratu, što ima i prednosti i mane. Prednost je što sam dovoljno visoko da ne moram slušati haos sa ulice. Budim se uz jutarnji zvuk ptica umjesto uz sirene, psovke, bolnička kola ili policiju. Ali, u zgradi nema lifta, a stepenice su pod velikim nagibom koji štap teško savladava, što je prilično veliki problem. Moj štap i ja smo nerazdvojni.

Juče sam izašao da malo prošetam ulicama. Ne čekajući da se upali zeleno, pored mene je žurno prošla jedna mlada žena sa podignutim nosom i cipelama, i telefonom u ruci, cupkajući o beton u ritmu bez pauze. Najednom se čuo zvuk automobila, ali ne i kočnica. Užurbana žena kao da nije znala gdje se nalazi. Uspio sam da se proderem i ona je naglo zakoračila unazad. A onda je samo progundala kako danas ljudi ne umiju da voze i da ne poštuju pješake. Nisam stigao ništa da joj kažem, jer je već negdje odjurila. Gdje li kasni, šta postiže, pomislio sam.

Kupio sam sve što mi je bilo potrebno, vratio se u stan i obavio svoj mali ritual: skuvam sebi čaj i pijem ga na maloj terasi. Ta terasa zapravo i nije tako mala, osim ako neko ne bi tražio veću. Sa nje je uvijek zanimljivo posmatrati izlazak sunca. Rađanje dana, koji je uvijek isti a opet mi stalno donosi neke

nove slike. Oblaci su nekad crni, nekad sivi, nekad bijeli, volim da posmatram kako mijanjuju oblike. Ptice lepršaju po nebu, znaju li kuda idu, pitam se ponekad, ali, svejedno mi donese mir, taj njihov let – stvar je slobode.

Tek s večeri pogledam na sat. To je, mislim danas, najtužniji ljudski izum. Kazaljke se vrte u svom stalnom krugu, uvijek jednakom brzinom, sve dok jednog dana sat ne otkuca zadnji čas. Za dva mjeseca napuniću osamdeset i časovnik koristim samo da me budi.

Šah

Poslije završene partije
Protivnici pružaju ruku
Zna se ko je gubitnik
Pobjednik je jedan

Zato je šah igra
Da se kraljevi igraju
Bitno je pobijediti
Dok je ulog nebitan,
Samo da nije kralj

Hvala našem kralju
Što je dobro rukovodio
Tuđim životima
Zato neka bude slavan

Zahvalio bih se
Pionima što prvi ginu
I svim ostalim hrabrim figurama
Ali ja ne znam njihova imena

Zvijezde i riječi

Sve moje riječi ti pristaju.
Nosiš ih kao minduše
ili kao bisernu ogrlicu,
koja je samo tvoja.
Kada se, sasvim slučajno,
zadubim u nebo puno zvijezda
vidim to sazvežđe
koje ocrtava tvoj lik.
Kada bi još samo mogla
da uzvratiš pogled.

Siva

Sivim oblacima počinje jutro,
Ali se vrapci ipak čuju
(Ta njihova dobra pjesma)
Iako ne mogu nadjačati oluju.

Uživam u tihom glasu
Nečeg dobrog, umiljatog, toplog,
Jer besmisleno je da vičem na sivu
I nerviram se zbog tog.

I ne slušam sivu ljudsku masu
Te prazne ideje koje šire
I koje se kod prostog čovjeka
Lako, naivno, prime.

Suzdržavam se u sebi
I uživam u ptičijem glasu
I srećan sam dok imam
Sivu moždanu masu.

Marko
STANOJKOVSKI

Marko STANOJKOVSKI (1998, Podgorica) završio je osnovne studije engleskog jezika i književnosti na Filološkom fakultetu u Nikšiću. Trenutno je student književnog smjera master studija anglistike na Univerzitetu u Sarajevu. Jedan je od finalista 47. Ratkovićevih večeri poezije u Bijelom Polju, a bio je u najužem izboru konkursa Treći trg 2018 za prvu knjigu. Poezija mu je objavljena u zbornicima Foruma mladih pisaca, u zborniku Rukopisi 41 i književnim časopisima Script i ARS, kao i u zborniku Nova BHCS poezija, izdavačke kuće Slavitudo (Pariz, 2023), gdje je njegova pjesma prevedena na francuski jezik.

*Ko si verse ne ukrašava urinom svojim,
budi se opasan ponosom kojim
veselo rimuje slogove bez smisla
i dovodi kritičare do samoubistva.*

Treba reći: stihovi se rađaju u crijevima,
nedostatak tečnosti u međunožju
dovodi do natrulih sintagmi
iz čijih šupljina ječi ucviljen patos,
prisiljen da sablažnjava plemenitu gospodu,
uredno umotanu u skupocjenu svilu.

Pjesma je čudesno tkivo.
Zahtijeva probrane kapljice svježe mokraće,
uzgajane u posebnom kutu pisoara,
praćene miopičnim zjenama psihotičnog poete.
On piše o Veneciji koja tone u kanal
i postaje dama veličanstveno izvajanog fecesa.
Mašta o snijegu u pustinji
i pješčanom vihoru što konzervira Bejrut
pod suvim naslagama skupocjenog šljunka.
Sujetno upada na pjesničke promocije
u trenucima katarzičnog zanosa oratora
i pljučka votku na rodbinu mlade nade,

spakovane u košulju sa pozlaćenom kragnom.
Uvlači se u kutije pod memlom mostova
i urezuje sazvežđa u prozore sujevjernih.
Gnuša se onih što prezaju od opscena
i pjeva serenade pred njihovim kancelarijama.
Smatra da je samo loše napisan karakter,
nespretno oslikan tipičnim frazama,
nastao iz nedostatka sposobnosti za bolje.
Radosno će nestati do kraja teksta
i biti zamijenjen pristojnijim likovima,
koji znaju da umjetnost mora biti sočna,
očišćena od lascivnih kovanica
i krilatica usmjerenih protiv interesa omladine.
Postaću heroj sumnjivih prilika
koje pišu o tvarima sa vrata haustora
stvorenih u toploj tami vilica
što subverzivno uzdišu pred cenzorima.
Skakutaće po rubovima usana
iz čijih šupljina bruji prodoran patos,
spreman da sablažnjava plemenitu gospodu,
uredno umotanu u skupocjenu svilu.

Bjelina

Zamišljen pred bjelinom papira,
započinjem ples opštih prizora.
Prvi slog, drugi stih, treća strofa.
Pravila za pisanje jasna su:
pozajmiti kliše iz tuđeg šapata,
oprašujući ga sa izvora ranih trauma.
Osvrnuti se na rat i njegove insekte
čiji repovi klize niz blago tkivo hrskavica.
Naslutiti apokalipsu i neprimjetno provući Eliota.
Zemlje više nema, naša tijela blistaju u noći,
atomske varnice izvide prljave koreografske manevre.
Radioaktivni rat retroaktivno reži sa radija,
ritmična retorika regeneriše rane ratnika.
Izbjeći ekstreme, eksplicitne šećerleme
i emotivne košmare modernih dendija.
Meditirati o ludilu lirskog subjekta,
skicirajući kartu njegovih hirova.
Tijelo mu pomazati uljem lovorika,
potresajući čitaoca čarima epitafa.

Ti

koji čitaš ovu pjesmu,
nađi u njoj komad blata
i premaži svoje blijedo lice.
Iskopaj zlato iz njenih redova,
neka ono bude ruž za tvoje hladne usne.
U njoj su sjaj što se preлива tamom
i podijum istkan mrakom
po kome plešu iskrice rasvjete.
Ovi stihovi su pisani za tebe
i nisu namijenjeni drugima.
Oni su epitaf isklesan za tvoju ploču,
a njihovo značenje ostaće tajna drugima.

Ako bi je šaputao smrti na uvo
dok zamahuje svojim uglancanim sječivom,
da li bi jecao ili bi se smiješio?

Možda bi tada znao da je nedostojna
i opraštao se uz ritam nenapisane poezije
uplakanih pjesnika što se upravo rađaju.

Damin gambit

Tri starice pomjerale su šahovske figure
na raskršću dva svijeta
u sitni ponoćni sat.
Zvono iz utrobe mraka
preobrazilo ih je
u izborane utvare podzemlja.
„Dobro došle, moje dame.“,
prošapta najstarija:
„Dobro obavljen posao.“
Nježno klimnu ka zvuku
što je ledio krhke žile tame.
„Vreteno budućnosti nas zove,
mnogo je posla večeras.

Mat.“

Noćni mehanizam grada

Nešto se dešava među trunčicama prašine,
uskovitlanim pod pukotinama bijelih dirki.
Zvuci klize zrakom bogatim česticama elektriciteta.
Ekranom se razliva sluzavi ples slova iz snova.
Dah nadolazećeg košmara ispunjava sobu,
mileći niz staklo ka hladnom dahu ceste.
Prigušeni šum točkića noćnog mehanizma grada
daje zadah sumnjivo toploj zimskoj noći.
U grotlu grada tamne materije
pahuljama i pepelom crtaju stihove
pjesnika nerođenih i onih zaboravljenih,
pitajući se šta je od to dvoje veća tragedija?

Posljednja uspavanka za Aćima

Jedne večeri emitovana je posljednji put.
Hladnu tišinu etera ispunili su
gromovi, krici i beskrajan šum.

Reprezentacija patrijarhata i marginalizacije žena u „Sitnicama“ Suzan Glaspel

UVOD

Suzan Glaspel bila je američka dramaturškinja, spisateljica, glumica i novinarka. Pored drama, pisala je kratke priče i romane. Jedna je od osoba kojima se pripisuje postavljanje temelja modernog i savremenog američkog pozorišta, dramaturgije dvadesetog i dvadesetprvog vijeka u Sjedinjenim Američkim Državama. U više svojih komada Glaspel uvodi elemente feminizma, baveći se problemima sa kojima su se mnoge žene tog vremena suočavale i pitanjima koja i dalje muče svijet u kojem živimo. U tim djelima, žene često imaju centralne pozicije i njihove perspektive i gledišta dominiraju komadom. Među takvim djelima su cjelovečernji komad „Nasljednici“, kao i jednočinka pod naslovom „Sitnice“, koja je objavljena 1916. godine (up. Encyclopaedia Britannica, 1998).

U „Sitnicama“, Glaspel se bavi pozicijom žena u patrijarhalnom društvu, ukazujući na teškoće i napore koje trpe u takvom sistemu. Komad je inspirisan ubistvom iz jednog od slučajeva o kojima je Glaspel izvještavala dok je radila kao novinarka za „Des Moines News“, kada je žena po imenu Margaret Hosak (Hossack) bila optužena da je sjekirom ubila svog muža. (up. Hooti & Hajjari, 2016: 173) Baš kao i porodica Rajt (Wright) iz komada Glaspel, ovaj bračni par je živio na farmi. (up. Abd-Aun & Haleem, 2020: 170) Rad Karim Abd-Aun i Hanin Ali Halim, u tekstu u kojem analiziraju ovu dramu, pišu:

„...mnogi događaji i detalji u drami slični su ovom slučaju ubistva. Primjeri su žena koja spava pored svog muža u trenu njegovog ubistva, komšije koje su nagovijestile istoriju bračnih i porodičnih problema, kao i to da žena nije pokazala nikakve emocije dok je hapšena. Razlika leži u sudbinama dvije žene; Margaret Hosak je proglašena krivom, međutim, ne znamo ništa o sudbini Mini Rajt. Glavni dokaz protiv gospođe Hosak je bio nedostatak emocija u njenom ponašanju i to što nije plakala na suđenju, kao što bi se moglo očekivati od „prave supruge“. (Abd-Aun & Haleem, 2020: 170)¹

Epilog ovog slučaja nam omogućava da svjedočimo jednoj od pojava koje ističu licemjerje patrijarhata, a to su rodne uloge koje taj sistem propagira. U svom radu o ovom komadu, Nurbakš Huti i Muhamed-Džavad Hadždžari pišu: „Baveći se slučajem, Glaspel je počela suosjećati sa Margaret kada je prepoznala zlostavljanje Margaret od strane njenog muža.“ (Hooti & Hajjari, 2016: 173) U ovom komadu, Glaspel je, takođe, željela da glas ženama tog vremena, da predstavi njihova prava da govore i da se brane, prava koja su im bila oduzeta. (up. Ahmed, 2018: 108)

Oksfordov napredni učenički rječnik definiše patrijarhat kao: „društvo, sistem ili država kojim upravljaju ili koje kontrolišu muškarci“ (*Patriarchy | Oxford Advanced Learner's Dictionary*). Termin „marginalizacija“ definisan je kao: „proces ili rezultat činjenja da se neko osjeća kao da nije važan i da ne može da utiče na odluke ili doga-

¹ Ukoliko nije drugačije naznačeno, svi navodi iz literature na stranom jeziku dati su u prevodu autora ovog teksta.

đaje; činjenica stavljanja nekoga u poziciju u kojoj nema moć“ (*Marginalization* | *Oxford Advanced Learner's Dictionary*). Vodeći se ovakvim razumijevanjem pojmova patrijarhata i marginalizacije, u ovom tekstu ćemo pokušati kratko istražiti kako su te pojave predstavljene u „Sitnica-ma“ Suzan Glaspel.

DISKUSIJA

Drama je smještena u kuhinju kuće koja se nalazi na jednoj farmi i prati pet likova, dvije žene i tri muškarca. Gospođa Mini Rajt, koja je u zatvoru, optužena je da je udavila svog supruga. Iako je ona centralna figura komada, lik koji je krucijalan za ono čime se djelo bavi, ona ne učestvuje direktno u njemu i saznajemo o njenom životu i njegovim okolnostima od drugih likova, najviše ženskih. Likovi koji stižu u kuću su gospođa i gospodin Hejl, par sa susjedne farme, gospođa Piters i njen suprug, gospodin Piters, koji je šerif, praćeni okružnim tužiocem, gospodinom Hendersonom. Muškarci su došli da istražuju i pretraže kuću u nadi da će pronaći dokaze koji bi mogli biti iskorišćeni za dokazivanje krivice gospođe Rajt, dok su žene došle da pokupe stvari koje će odnijeti Mini.

Naslov drame upućuje na način na koji muški likovi gledaju na aktivnosti i teme koje oni, u duhu patrijarhata, stereotipno percipiraju kao „ženske stvari“. Kroz razgovore likova, dobijamo informacije o naporima, pitanjima i problemima sa kojima se Mini suočavala i koje je bila prisiljena da podnosi u braku. Kada je bila mlada, bila je prijateljski nastrojena, harizmatična i čudesno je pjevala. Međutim, suprug joj je zabranio da pjeva i odvojio ju je od njenih prijatelja, osudivši je na život u izolaciji

na farmi. Kako nije imala djece, njen jedini izvor radosti bio je kanarinac, kojega je naposljetku ubio njen suprug. Leš kanarinca je dokaz koji bi mogao biti iskorišćen da objasni motiv ubistva i ženski likovi odlučuju da ga sakriju od muških. Saznajemo o užasnim načinima na koje je Mini bila marginalizovana od strane svog supruga i svjedočimo tome da i gospođe Hejl i Piters doživljavaju slično od muških likova. Zanimljivo je da u tekstu pod nazivom „Bračno zlostavljanje nad ženama u *Sitnicama* Susan Glaspell“, Širin Kamal Ahmed piše da: „Ženski likovi igraju značajnu ulogu u komadu jer razotkrivaju unutrašnji osjećaj protagonistkinje i istovremeno se identifikuju sa njom.“ (Ahmed, 2018: 111)

Ona pominje da ime Mini Rajt simboliše minimalizaciju žena, koje su, u patrijarhalnom društvu, lišene svojih prava. (up. Ahmed, 2018: 115) Huti i Hadždžari takođe napominju da su muški likovi imenovani vlastitim imenima, a ženski prezimenima svojih muževa, i muški likovi ih oslovljavaju na ovaj način. (up. Hooti & Hajjari, 2016: 175) Oni dodaju da: „Samo gospođa Hejl naziva osumnjičenu ženu Mini Foster, što je njeno djevojačko prezime, a ne gospođa Rajt, kako muškarci uvijek oslovljavaju Mini.“ (Hooti & Hajjari, 2016: 175)

Glaspel, putem više predmeta u kuhinji, ukazuje na traumatična iskustva Mini Rajt. Važno je imati na umu ono što Huti i Hadždžari formulišu na sljedeći način: „Glaspel je stvorila „novu vrstu modernog pozorišta“ koja nije bazirana na vidljivim radnjama od strane likova nego na radnjama koje su čitljive i koje se mogu interpretirati.“ (Hooti & Hajjari, 2016: 180) Predmet koji bi neko lako mogao previdjeti, a koji ima značajnu simboličku vrijed-

nost, jeste Minina kecelja. Gospodin Hejl u više navrata pominje da kada je došao u kuću i sreo se sa njom, ona ju je nabirala. Ahmed primjećuje da: „...kecelja postaje simbol normalnih osjećanja koji, pak, razotkriva pravo biće gospođe Rajt kao dobre žene koja je proživjela užasno stanje.“ (Ahmed, 2018: 111) Pošto je Mini izrazila želju da joj donesu njenu kecelju, Ahmed zaključuje da: „Zahtjev gospođe Rajt da joj se donese kecelja može predstavljati imovinu koja ju je održavala normalnom kao ljudsko biće.“ (Ahmed, 2018: 111) Takođe, kutija u kojoj nalaze mrtvog kanarinca ima višestruku ulogu u komadu. Ne samo da je to dokaz koji bi mogao biti upotrijebljen protiv Mini, već možemo uporediti Mini sa kanarincem, odnosno poistovijetiti lomljenje i uništavanje Mininog duha, harizme i radosti od strane gospodina Rajta, kao i njenog pjevanja i učestvovanja u horu, sa njegovim ubijanjem kanarinca, ptice koja je pjevala i bila jedini izvor radosti za gospođu Rajt. (up. Ahmed, 2018: 112) Mini je, na neki način, „prisutna“ i njen „duh“ evocira se kroz misli i komentare drugih likova, posebno ženskih. Kao što Abd-Aun i Halim pišu, ona kao da: „...komunicira nenamjerno kroz ove tragove.“ (Abd-Aun & Haleem, 2020: 172) Takođe pominju, komentarišući početak komada, da: „Ulazeći u kuhinju Mini Rajt, za koju se pretpostavlja da je ubica, gospođa Hejl i gospođa Pitera su prirodno uplašene i zbunjene, ipak odmah osjećaju i „čitaju“ značenje nereda u kuhinji i fizički i mentalno.“ (Abd-Aun & Haleem, 2020: 172) Takođe, Minin pokrivač se pominje i o njemu se diskutuje više puta u drami. Muški likovi ismijavaju ženske kada postavljaju pitanje da li je Mini željela da kviltuje ili čvoruje pokrivač sa motivom drvene kolibe. Ponovo, muškarci to vide kao jednu od „sitnica“

koja, po njihovom mišljenju, interesuje samo žene. Ovde možemo vidjeti prisustvo stereotipa koje patrijarhat kreira kroz propagiranje koncepta rodni uloga, vodeći do marginalizacije žena.

Huti i Hadždžari pišu da: „Minin pokrivač je glavni simbol komada. Birajući kviltovanje kao Mininu zabavu kod kuće i konotaciju „čvora“ u smislu preplitanja, ističu Minin način ubijanja. Braneci žensku stvar, gospođa Hejl drži da „Mi kažemo – čvorovati“, izražavajući tu radnju kroz prvo lice množine, što može biti primjer iterabilnosti ženskog iskustva.“ (Hooti & Hajjari, 2016: 179-180) Vodeći se konceptom iterabilnosti onako kako ga je definisao Žak Derida, Huti i Hadždžari pojašnjavaju ovaj termin na sljedeći način: „...svaki ‘nezamjenjivi događaj’ je ‘unikatan’, istovremeno se manifestujući ili upisujući ‘pod uslovom mogućeg ponovnog označavanja.’“ (Hooti & Hajjari, 2016: 177) Džoša Sofer isti termin kratko objašnjava kao: „...neodvojiva igra ponavljanja i mijenjanja...“ (Soffer, 2007: 1) Među brojnim primjerima iterabilnosti ženskog iskustva u drami, jedan od onih na koje Huti i Hadždžari ukazuju je i događaj iz djetinjstva gospođe Pitera, kada je pred njenim očima jedan dječak ubio mače. Ona, sa osjećajem nelagode i užasa, dodaje da bi ga povrijedila da je nisu zaustavili. Ovo predstavlja jednu od jakih i jasnih poveznica između iskustava i doživljaja dva ženska lika, tj. gospođe Pitera i Mini Rajt, ubistava dvije životinje koje su im bile važne i drage od strane dva muška lika, i njihovih reakcija. Kao jedan od momenata koji dobro oslikavaju ovaj koncept, pokazujući univerzalnost marginalizacije i diskriminacije kroz koje žene prolaze u patrijarhalnoj zajednici sa velikim prisustvom mizoginije, autori navode sljedeću repliku gospođe Hejl: „Mogla

sam znati da joj je bila potrebna pomoć! Znam kroz kakve stvari žene mogu prolaziti. Kažem vam, to je čudno, gospođo Pitera. Živimo jedne blizu drugih i živimo dosta udaljeno. Sve prolazimo kroz iste stvari. Sve su to samo različite vrste iste stvari.“ (Glaspel, 2004)

Muški likovi neprestano potcjenjuju i patronizuju ženske i prema njima se snishodljivo odnose. Ovo, pored zaključaka i uvida do kojih dolaze u toku komada, omogućava ženskim likovima, kao i čitateljicama, da sebe sagledaju u odnosu na Mini Rajt, nađu zajedničke elemente i svojstva između nje i sebe i sagledaju užasne stvari kroz koje sve prolaze i koje podnose zbog patrijarhalnog sistema, koji ih stavlja na margine društva, iako je jasno da bi se zajednica raspala da nije žena, koje to isto društvo diskriminiše. (up. Hooti & Hajdari, 2016: 117)

Pišući o diskriminaciji i konceptu drugosti, Abd-Aun i Halim komentarišu: „Prema de Bovoar, rodne uloge u društvu su u binarnoj opoziciji: muškarci su „Ti“, apsolutni i esencijalni, dok su žene „Druge“, slučajne i inferiorne.“ (Abd-Aun & Haleem, 2020: 169) Takođe primjećuju da:

„Generalno, „Drugim“ se smatra pojedinac kojega zajednica percipira kao autsajdera: ona ili on je kulturalno konstruisan/a kao neko ko je fundamentalno drugačiji na neki način. Grupa vidi sebe kao „standard“ i osuđuje one koji ne zadovoljavaju određene norme kao one kojima nedostaju esencijalne karakteristike koje ona posjeduje. „Drugi“ je skoro uvijek viđen kao niže ili inferiorno biće i tretiran je u skladu sa tim.“ (Abd-Aun & Haleem, 2020: 169)

Možemo vidjeti kako su ženski likovi podvrgnuti ovom konceptu „drugosti“ kroz, između ostalog, stereotipe i predrasude, koje patrijarhalni sistem promoviše i propagira.

Konačno, interesantan je čin nalaženja važnog dokaza od strane ženskih likova, koji im pomaže da „riješe slučaj“. Ahmed piše da: „Istraga dolazi do kraja pošto istražitelji ne uspijevaju da uzmu u obzir sitne detalje koji vode do pravih motiva iza ubistva.“ (Ahmed, 2018: 114) Pokušavajući da daju mogući razlog zašto ženski likovi odlučuju da sakriju dokaz, Abd-Aun i Halim zaključuju da: „...vjerovatno imaju složen razlog: prije svega zbog saosjećanja, ali vjerovatno i zato što se plaše da gospođa Rajt možda neće dobiti pošteno suđenje pred porotom sastavljenom samo od muškaraca.“ (Abd-Aun & Haleem, 2020: 174) Huti i Hadždžari takođe daju svoje razumijevanje ovog čina i napominju kako:

„Odluka gospođe Hejl i gospođe Pitera da ne otkriju ubijenog kanarinca kao Minin motiv za ubistvo jeste pokušaj da odbrane žensku stvar protiv patrijarhata. Prema tome, otkrivanje ptice bi bio konačan udarac zadat Mini rukama njenih vlastitih sapatnica koje su takođe pod patrijarhatom.“ (Hooti & Hajjari, 2016: 179)

Konačno zaključuju primjećujući da:

„Gospođa Hale, koja ne smatra ubistvo nepravедnim, ima ulogu glasnogovornice ženske stvari. Skrivajući grobnu kutiju, dok istovremeno štiti Mini, implicira da ženska stvar nije razumljiva za patrijarhat. Znanje stečeno na taj način, Minin motiv ubistva, alat je koji osnažuje dvije žene da pokore patrijarhat.“ (Hooti & Hajjari, 2016: 180)

ZAKLJUČAK

Komad Suzan Glaspel daje nam dubok uvid u težak život žena u patrijarhatu i pokazuje nam razne načine na koje su potčinjavane i marginalizovane od strane tog sistema, koji je zasnovan na neznanju, mizoginiji i diskriminaciji. Huti i Hadž'džari primjećuju da: „...dok žive svoje pojedinačne živote, žene dijele iste brige i osjećanja udružujući se protiv patrijarhata.“ (Hooti & Haj'jari, 2016: 181) Ovo djelo je univerzalno i aktuelno, budući da su žene i danas u velikoj mjeri potčinjene i marginalizovane. Zato bi djelo Suzan Glaspel trebalo čitati i vraćati mu se, izvoditi ga i analizirati, u nadi da će tako ideje i stanovišta feminizma biti vidljiviji i da će to dovesti do kraja patrijarhata, netolerancije i seksizma.

Literatura i izvori

- Abd-Aun, Raad Kareem & Haleem, Haneen Ali (2020). The Woman as “the Other” in Glaspell’s Trifles, Hansberry’s A Raisin in the Sun and Kane’s Blasted. *International Journal of Arabic-English Studies*, 20(2). URL: <https://doi.org/10.33806/ijaes2000.20.2.9>.
- Ahmed, Shirin Kamal (2018). The Spousal Abuse of Women in Susan Glaspell’s Trifles. *Alustath Journal for Human and Social Science*, 1(224). URL: <https://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&Id=140756>.
- Hooti, Noorbakhsh & Haj'jari, Mohammad-Javad (2016). The Iterability of the Woman Condition: a Derridean

Reading of Glaspell's *Trifles*. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*. URL: <https://doi.org/10.21659/rupkatha.v8n3.18>.

- *marginalization noun* - Definition, pictures, pronunciation and usage notes | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com. (n.d.). URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/marginalization?q=marginalization>. (posljednji put pristupljeno: 12. 12. 2023)
- *patriarchy noun* - Definition, pictures, pronunciation and usage notes | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com. (n.d.-b). URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/patriarchy?q=patriarchy>. (posljednji put pristupljeno: 12. 12. 2023)
- Soffer, Joshua. (2007). What is A Number? Re-Thinking Derrida's Concept of Infinity. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 38(2). URL: <https://philarchive.org/rec/SOFWIA>.
- Glaspell, Susan. *Trifles*. The Project Gutenberg EBook of Plays, by Susan Glaspell, 2004. URL: <https://www.gutenberg.org/files/10623/10623-h/10623-h.htm>. (posljednji put pristupljeno: 13. 12. 2023)

Jana
RADIČEVIĆ

Jana RADIČEVIĆ (1997, Podgorica) autorka je dvije knjige poezije *ako kažem može postati istina* (Partizanska knjiga, 2019) i *zona neutralnog pritiska* (Partizanska knjiga, 2022), koja je prevedena na njemački jezik i objavljena u Austriji pod nazivom *zone des neutralen druckes* (Edition Thanhäuser, 2022). Studije germanistike završila je na Filološkom fakultetu u Nikšiću, a kao studentkinja na razmjeni boravila je i na univerzitetima u Marburgu i Gracu. Magistrirala je na Univerzitetu Virzburg u Njemačkoj. Najmlađa je dobitnica godišnje literarne stipendije *Writer of the City of Graz* za 2020/21 koju svake godine dodjeljuje grad Grac. Poezija joj je prevedena na njemački, engleski, francuski, italijanski, makedonski, albanski, ruski, slovenački i grčki.

Autofikcija

Autofikcija

Nepouzdanost ljudske memorije uzrokuje autofikciju.

Onda kada sam pokušala da pronađem svoju narativnu istinu već sam duboko zagazila na polje autofikcije, sasvim zapostavljajući teorijski diskurs. A sve je počelo neobičnom opterećenošću pojmom *sjećanja* i pokušajem da dokučim njegove granice, pritom mislim prvenstveno na individualna sjećanja koja teže samorefleksiji, ali i sjećanja koja vrlo lako postaju kolektivna. Baveći se istraživanjem polja autobiografskog pisanja, sve u pokušaju da pronađem tačku u kojoj se teorija i praksa ukrštaju i u kojoj jedno drugo međusobno nadopunjuju, došla sam do sljedećih zapažanja, koje ću pokušati da sažmem u ovom kratkom eseju:

- Uprkos činjenici da pojam *autofikcija* postoji već skoro pola vijeka na književnom nebu još uvijek se nije čvrsto etablirao u teoriji.
- Ovaj termin iziskuje nove definicije pojedinih pojmova u teoriji književnosti, poput pojma *autentično*.
- Pokušaj mjerenja fiktivnog i autobiografskog u autofikciji nemoguće je ali i nepotrebno.

Problematizovanje termina autofikcija

Možda je pravo vrijeme da naglasim da se u ovom tekstu ograničavam na evropsku književnost, ako bih htjela da

budem još preciznija, onda moram reći – na njemačke i francuske savremene književno-teorijske tokove. Posebno ih je zanimljivo proučavati istovremeno, jer težište stavljaju na dijametralno suprotne strane: dok u Njemačkoj autobiografija ima problem sa fiktivnim, u Francuskoj već decenijama ima problem sa faktualnošću. Uzeću od oba pristupa koji u teoriji još uvijek nijesu opovrgnuti, a za koje vjerujem da mogu poslužiti kao polazište za neku širu diskusiju o novom žanru – autofikciji, i time ponuditi jedan pomirljivi teorijski pristup.

Termin *autofikcija* prvi put upotrijebio je autor i književni teoretičar Serž Dubrovski (Serge Doubrovsky) 1977. godine, pokušavajući da svoj roman *Sin* (Fils) ali i svoj književni pristup približi široj publici. Riječ autofikcija pojavila se prvo na poledini knjige, ali i deceniju kasnije, kada Dubrovski piše tekst o svom romanu *Slomljena knjiga* (Le Livre brisé, 1989) u kojem se na metanivou ponovo suočava sa ovim pojmom. Ne dovodeći u pitanje opstanak pojma, on ponovo ističe da je suština u pronalaženju prave forme autofikcije: „Moji romani su moj pažljivo probran život. Slabo i neukusno izostavljam. Suvišno i nebitno sakrивam. Zadržavam upečatljive i pikantne epizode, slažem ih, povezujem, sastavljam. Iglom, rad mehaničara.“¹ (up. Dubrovski, 2004: 124)

Jedan od razloga zašto se autofikcija posmatra kao anarhistički žanr pa čak i kao *mauvais genre* ili *bad genre*, zasigurno je negiranje poststrukturalističkih ideja – nakon gotovo pola vijeka, autor koji je proglašen mrtvim, vraća se. I može se reći da pomalo i kasnimo sa tim saopštenjem. Tome su već 1999. godine svjedočile publikacije

¹ Ukoliko nije drugačije navedeno svi citati iz literature na stranom jeziku u ovom tekstu su prevodi autorke.

poput antologije *Povratak autora* (*Rückkehr des Autors*) koju je uredila grupa njemačkih književnih teoretičara, ali i studija *Autobiografsko pisanje nakon kraja autobiografije* (*Autobiographisches Schreiben nach dem Ende der Autobiographie*). Moglo bi se pomisliti da je polje autofikcije mirovalo do 2022. godine kada Ani Erno dobija Nobelovu nagradu za književnost, što dodatno popularizuje ovaj žanr u književnim diskusijama. Interesantno je zapažanje da se na autofikciju, posebno u Francuskoj, gleda kao na niži žanrovski rang, zbog čega se autori i autorke klone ove kategorizacije ili je čak opovrgavaju, kao što to čini i Ani Erno u svom eseju *Ka transpersonalnom Ja*. (up. Ernaux, 2019; Laurens, 2023: 13) Nasuprot Ani Erno, koja je u kritici nazivana *velikom damom autofikcije*, a koja sama odbija da njena književnost bude na taj način označena, pojavljuju se i druge francuske autorke poput Kamile Lorens (Camille Laurens) koje ne negiraju termin *autofikcija* ali i koje javno o govore o mogućim razlozima takve percepcije. Autofikcija ne miruje, prisutna je u savremenoj književnosti više nego ikad prije jer ne možemo ignorisati multimedijalne tokove i sveprisutnost autora u formatima koji u fokus stavljaju prezentovanje vlastitog rada, kao što su lične veb-stranice, društvene mreže i slične platforme, ili kratke biografije autora koje su postale sastavni dio oblikovanja knjige – mjesta gdje se unutrašnji i spoljašnji svijet, granice fikcije i autobiografskog dodiruju. (up. Wagner-Egelhaaf 2013: 15.)

Autentično nakon autofikcije

Autofikcija donijela je sa sobom potrebu da se pojedina djela istorije književnosti čitaju u drugom ključu, poput Geteovog *Pjesništva i istine* (*Aus meinem Leben: Dichtung und Wahrheit*, 1811–1833) koje se nerijetko uzima

kao primjer u studijama o autobiografskom, ali i redefinisanje pojma *autentično* koji je u uskoj vezi sa definicijom autofikcije. Pojam koji je ranije označavao potpuni mimezis, oslikavanje stvarnosti onakve kakva jeste, sada označava kontrolisanu, iskalkulisanu i svjesnu umjetničku strategiju. (up. Kreuzer, 2011: 181) Da u autobiografskim djelima mora postojati fiktivnih djelova lako se može objasniti vremenskom distancom između doživljenog i predstavljenog *Ja*. (up. Hoffmann, 2000: 134) Tu u priču uvodim književnog teoretičara Filipa Ležena (Philippe Lejeune) koji naglašava da je određivanje fiktivnog i autobiografskog u autobiografskim tekstovima od strane čitaoca nemoguće. (up. 1998: 215) Ovo novo definisanje pojma *autentično* potvrdiću još i citatom autorke Aglaje Veteranji: „Slikar Henri Matis jednom je rekao: ‚Preciznost nije istinitost.‘ Roman nije moja životna priča; pri pisanju moram da uzmem svu slobodu i jezički budem što je moguće preciznija.“ (up. Epper: 2000)

Fenomen autofiktivnog sjećanja

Još 400-tih godina nove ere Aurelije Avgustin piše u svojim *Ispovijestima* da se sve dešava kada nešto, čega se sjetim(o), ispričam(o). (up. 2004: 439) U kontekstu naracije sjećanja su jezičke tvorevine, a autofikcija je žanr koji konsekventno uspijeva da individualna sjećanja prevede u kolektivna, gradeći pritom poetološke principe i posebnu formu sjećanja. (up. Benne, 2007: 302) I ako postavimo pitanje: gdje su granice sjećanja? – možemo ih vrlo lako prepoznati u umjetničkom postupku *literarno sjećajne stvarnosti* o kojem Jozef Koperšmit (Josef Kopperschmidt) piše u svom eseju *Ja sam moje sjećanje*. (up. Ich bin meine Erinnerung, 1997: 51) Sjećanje nikad nije puko ponavljanje prošlih dešavanja, jer prošlost nije opoziva,

ona se ne reprodukuje, već iznova rekonstruiše. Tačka u kojoj se miješaju sadašnjost i prošlost, uvijek je tačka u kojoj se sjećanja na prošla dešavanja interpretiraju i konstruišu iz date sadašnjosti. To me ponovo vraća na novo shvatanje autentičnog i vrlo svjesno inscenirane oblike stvaranja – autofikcije. Pa kako čist mimezis nije moguć, nemoguće je razlikovati i prava od lažnih sjećanja. Polazeći od toga, djela koja potpadaju pod žanr autofikcije potrebno je posmatrati kroz nove tvorbe narativnog i/ili prikazanog *Ja*, koje ni po koju cijenu ne predstavljaju odraz vantekstualnog *Ja*. Sjećanje postaje time metoda u procesu pisanja ili kako to Vagner-Egelhaf definiše: „Nepouzdanost ljudske memorije uzrokuje autofikciju.“ (2019: 2)

Literatura

- Augustinus, Aurelius: *Confessiones/Bekenntnisse*, prev. Wilhelm Thimme, Düsseldorf/Zürich 2004.
- Benne, Christian: *Was ist Autofiktion? Paul Nizons, erinnerte Gegenwart*, u: Parry, Christoph/Platen, Edgar (ur): *Grenzen der Fiktionalität und der Erinnerung*, München 2007, 293-303.
- Doubrovsky, Serge: *Nah am Text*, prev. Claudia Grone-
mann, u: de Toro, Alfonso/Gronemann, Claudia (ur): *Autobiographie revisited*, 117-127.
- Elkin, Lauren: *Bad Genre: Annie Ernaux, Autofiction, and Finding a Voice* (26.10.2018), u: *The Paris Review*, <https://www.theparisreview.org/blog/2018/10/26/bad-genre-annie-ernaux-autofiction-and-finding-a-voice> [22.06.2023].

- Epper, Felix: Portrait Aglaja Veteranyi: „Solange ich ver-
letzlich bleibe, kann ich weiterschreiben.“ (2000), u: Fe-
lix‘ literarisches Universum [felu.ch], URL: <http://www.felu.ch/portrait1.html> [10.07.2023].
- Ernaux, Annie: Towards a transpersonal ‘I’, prev. Dawn
M. Cornelio (2019), URL: <https://www.annie-ernaux.org/texts/vers-un-je-transpersonnel-2/> [10.12.2023].
- Hoffmann, Christian: Die Konstitution der Ich-Welt.
Untersuchung zum Strukturzusammenhang von per-
sönlicher Identität und autobiographischem Schreiben,
Würzburg 2000.
- Jannidis, Fotis et al.: Einleitung. Rede über den Autor
an die Gebildeten unter seinen Verächtern. Historische
Modelle und systematische Perspektiven, u: Jannidis,
Fotis et al. (ur): Rückkehr des Autors. Zur Erneuerung
eines umstrittenen Begriffs, Tübingen 1999, 4-35.
- Kopperschmidt, Josef: Ich bin meine Erinnerung, u: Jo-
achim Dyck/ Walter Jens/ Gert Ueding (ur): Rethorik.
Ein internationales Jahrbuch, Tübingen 1997, 51-55.
- Kreuzer, Stefanie: Künstl(er)i(s)che Strategien von Au-
thentizitätskonstruktion – Beispiele aus Literatur, Film
und bildender Kunst, u: Funk, Wolfgang/ Krämer, Lucia
(ur): Fiktionen von Wirklichkeit. Authentizität zwischen
Materialität und Konstruktion, Bielefeld 2011, 179–205.
- Laurens, Camille: Die Liebe ist eine politische Frage, u:
Main Post, 05.12.2023, 13.
- Lejeune, Philippe: Der autobiographische Pakt, in:
Niggel, Günter (ur): Die Autobiographie. Zu Form und
Geschichte einer literarischen Gattung, prev. Hildegard
Heydenreich, Darmstadt 1998, 214-257.
- Wagner-Egelhaaf, Martina (ur): Auto(r)fiktion. Litera-

rische Verfahren der Selbstkonstruktion, Bielefeld 2013.

- Wagner-Egelhaaf, Martina: Introduction: Autobiography/Autofiction. Across Disciplines, u: Wagner-Egelhaaf, Martina (ur): Handbook of Autobiography/Autofiction, Berlin/Boston 2019, 1-7.

SADRŽAJ

Marija IVANOVIĆ 5

Exillium 7

Stranac u Alpima 8

Iu/ na| pr(a)vi put 11

Nemaš ništa s tim 13

Barbara DELAĆ 15

Sentimenti, narativi i pre-isplivanje 17

Ostaci ljeta 18

Strahovita nježnost 19

Julija MIJUŠKOVIĆ 21

Samospoznaja 23

Prvi život 24

Drugi život 26

Venerina muholovka 28

Utroba 30

Panta rei 32

Žuljevi 33

Introspekcija 35

Odvažnost 38

Nataša GUDELJ 41

u mraku 43

biser 44

as natural as human 46

Nikola ĆORAC 47

O onome što tek dolazi 49

O bezazlenoj riječi 50

Sofija DRAKULOVIĆ 51

Štampa 53

Čudo 54

Žena Zmaj 55

Ispovijesti su gore nego psovke 56

Milena RADEVIĆ 59

Procjene 61

Crvenilo 62

Na ljetovanju 63

Daleko bilo 64

Raspored 65

Dojava 66

Hotel 67

Svijetlo dizalice je nova zvijezda 68

Ljeposava LAKETIĆ 69

Čovjek koji se pita 71

Ognjen JOVANOVIĆ 83

Štap 85

Šah 87

Zvijezde i riječi 88

Siva 89

Marko STANOJKOVSKI 91

Ko si verse ne ukrašava urinom svojim 93

Bjelina 95

Ti 96

Damin gambit 97

Noćni mehanizam grada 98

Posljednja uspavanka za Aćima 99

Reprezentacija patrijarhata i marginalizacije žena
u „Sitnicama“ Suzan Glaspel 100

Jana RADIČEVIĆ 111

Autofikcija 113

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna biblioteka Crne Gore, Cetinje
ISBN 978-9940-8971-0-9
COBISS.CG-ID 28031748

JU KULTURNO - INFORMATIVNI CENTAR
"BUDO TOMOVIĆ" PODGORICA